

*Doc.: GA30/EC29/REP/07/tr*

KEİPA GENEL KURULU OTUZUNCU OTURUMU  
**Ekonomi, Ticaret, Teknoloji ve Çevre İşleri Komisyonu  
Toplantısı**

**RAPOR\***

***“KEİ üye devletleri arasında enerji alanındaki işbirliği öncelikleri: petrol ve doğal gaz sektörü “***

Raportör: Sn. David SAGANELİDZE (Gürcistan)

---

\* *Ekonomi, Ticaret, Teknoloji ve Çevre İşleri Komisyonu'nun 19 Eylül 2007 tarihinde Kiev'de gerçekleşen Yirmi Dokuzuncu Toplantısında görüşülen ve 11 Aralık 2007 tarihinde Tiflis'te gerçekleştirilen Otuzuncu Genel Kurul'da kabul edilen Metin.*

## I. GİRİŞ

1. Dünya enerji piyasalarına doğru yönelen belli başlı petrol ve doğal gaz ihracat akımlarının kavşağında yer alan Karadeniz Bölgesi, enerji üretimi, nakliyesi ve dağıtımını bakımından önemi giderek artan bir konum kazanmıştır. Bir tarafta, tüm Karadeniz ülkelerinin enerji bakımından birbirine olan bağımlılığı, diğer tarafta ise bu ülkelerin eşya transiti ve arzındaki anahtar rolü açısından, enerji alanında bölgesel işbirliği son yıllarda önemli bir unsur haline gelmiştir.
2. İran Körfezi'nden sonra fosil enerji rezervleri bakımından dünyanın en büyük ikinci kaynağı olan KEİ Bölgesi, yeni milenyuma, enerji alanında yeni yaklaşımların benimsendiği işbirliği anlayışının kaçınılmaz bir gereklilik arz ettiği yeni ve hızlı gelişmelerle karşı karşıya girmiştir. Bölgenin enerji haritasını değiştirmekte olan petrol ve doğal gaz projeleri, üye devletleri, küresel enerji güvenliği çerçevesinde ortak enerji stratejisi oluşturmasına yönelik yeni mekanizmalar tasarlamaya teşvik etmektedir.
3. KEİPA, 2003 yılında Kışinev'de, Asamble'yi, Karadeniz Bölgesi'nde enerji alanındaki çok taraflı anlaşmaların temelini oluşturacak hukuki normların belirlenmesinde doğrudan rol oynamaya davet ettiği "Enerji alanında işbirliği"ne ilişkin 68/2003 sayılı Tavsiye Kararı'nı kabul etmiştir.
4. KEİPA, Bükreş'te gerçekleştirdiği 22. Genel Kurulu'nda kabul ettiği, "Avrupa Ekonomik Alanının Şekillendirilmesi"ne ilişkin 72/2003 sayılı Tavsiye Kararı'nda, ulusal parlamentoları ve hükümetleri, Karadeniz ülkelerinin enerji ağlarına entegrasyonuna yönelik ortak çalışmalar yürütümeye ve aynı zamanda enerji diyaloguna da odaklanan bölgesel seviyede etkileşimin öncelikli alanlarının belirlenmesi konusunda AB ile yakın çalışmalar gerçekleştirmeye davet etmektedir.
5. KEİPA, 12-13 Ekim 2005 tarihlerinde Fransa Cumhuriyeti Milli Meclisi'nin işbirliğiyle, "Enerji ve Çevre" konulu bir seminer düzenlemiştir. Seminerde, Avrupa ve Karadeniz Bölgesi ülkelerinin enerji açısından birbirine olan açık bağımlılığı hususu vurgulanmıştır.
6. Bu Rapor, Ermenistan, Azerbaycan, Yunanistan, Romanya, Rusya ve Türkiye'nin ulusal delegasyonlarının katkıları, Karadeniz Bölgesel Enerji Merkezi'nin kaynakları, uluslararası konferanslar ve KEİ seminerlerinden temin edilen belgeler ile ilgili diğer kaynaklarla hazırlanmıştır.

## II. KEİ ENERJİ ALANINDA İŞBİRLİĞİ ÇERÇEVESİ

7. KEİ Teşkilatı, Avrasya enerji altyapısının geliştirilmesine yönelik acil ihtiyaç gereğince, bölgesel enerji güvenliği sisteminin kurulmasına, bölgesel enerji piyasalarının geliştirilmesine; piyasaların, uzun vadeli anlaşmaların uygulamasının yaygınlaştırılması vasıtasıyla öngörülebilir hale getirilmesinin sağlanmasına ve enerji üreticileri ile tüketicileri arasındaki diyalogun geliştirilmesine yönelik olarak, karşılıklı fayda sağlayacak kararlar arayışında, özel bir öneme sahiptir .

8. 1992 yılında kurulmasından bu yana KEİ üye devletleri, enerji alanında birbiriyle bağlantılarına önem vermektedir. KEİ Sözleşmesi (1999) enerji alanını, işbirliğinin doğrudan bir önceliği olarak belirlemiş bulunmaktadır.
9. **KEİ Ekonomi Ajandası** (2001), enerjiyi, petrol ve doğal gaz projelerinin yanısıra elektrik şebekelerinin birbirine bağlanması kapsamında, bölgesel işbirliğinde öncelikli bir sektör olarak tanımlamaktadır. Ajanda, özellikle Hazar Denizi havzasında ümit vaat eden petrol ve doğal gaz kaynakları keşifleri ve geleceğe yönelik projelerin geliştirildiği dikkate alındığında, KEİ'nin arz ettiği potansiyelin dünya enerji piyasasındaki artan öneminin, KEİ üye devletleri arasında enerji sektöründeki faaliyetler açısından koordinasyonun sağlanmasını ve mümkün olduğunca, ortak stratejilerin geliştirilmesini gerektirdiğini belirtmektedir. Bu tür bir koordinasyon enerji kaynaklarının daha iyi kullanılmasının sağlanmasına yönelik olasılıkları da göz önünde bulundurmalıdır.
10. KEİ'nin enerji alanındaki faaliyetlerinin sürekliliği ve düzenliliği, (1994 yılında kurulmuş olan) **KEİ Enerji Çalışma Grubu** tarafından, bu gruba ait eylem planı aracılığıyla sağlanmaktadır. Şubat 2006 tarihinde kabul edilen son Eylem Planı aşağıdaki alanlara yoğunlaşmaktadır:
  - 1) Petrol, doğal gaz, kömür ve elektrik kaynaklarının ve arz güzergahlarının çeşitlendirilmesi amacıyla KEİ üye devletleri arasında işbirliği güçlendirilerek enerji arzlarının güvenliği ve istikrarının sağlanması; enerji kaynaklarının KEİ Bölgesi içerisinde ve KEİ Bölgesi üzerinden diğer yerlere taşınması/aktarılması alanında işbirliğinin güçlendirilmesi ve kapsamının genişletilmesi.
  - 2) KEİ üye devletlerinin ilgili mevzuatının karşılıklı ve kademeli olarak birbiri ile uyumlaştırılması ve bu mevzuatın KEİ enerji piyasasının Trans-Avrupa Enerji ağlarının ayrılmaz bir parçası haline getirilmesinin bir ön şartı olarak uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi.
  - 3) Enerji alanındaki ulusal ve bölgesel projelerin tasarımında ve uygulanmasında örnek uygulamaların ve çevre standartlarının uygulanması yoluyla çevrenin korunmasının sağlanması; KEİ Bölgesinde enerji kaynaklarının araştırılmasının ve nakliyesinin arz ettiği risklerin olumsuz etkilerinin azaltılması.
  - 4) Bölge çapında enerji verimliliğinin teşvik edilmesi, gaz emisyonlarına yönelik uluslararası zorunluluklara uyma; uluslararası zorunluluklara uygun teknik standartların uygulamaya konması.
  - 5) Enerji alanındaki mesleki (eğitimsel) standartların birbiri ile uyumluluğunun sağlanması, üye devletlerde istihdam olanakları yaratılarak ve üçüncü ülkelerde kurulacak ortak şirketler vasıtasıyla, ilgili hükümetler arası anlaşmalar temelinde diplomaların ve sertifikaların tanınması.
  - 6) Üye devletler arasında enerji alanındaki işbirliklerinin artırılması için güvenilir bilgilerin etkin şekilde paylaşılmasının sağlanması, KEİ bölgesi için kapsamlı enerji araştırmalarının gerçekleştirilmesi.
  - 7) KEİ Teşkilatı'nın, enerji alanında yegane tam teşekküllü bölgesel çok taraflı işbirliği mekanizması haline gelmesinin desteklenmesi; enerji alanındaki diğer önemli paydaşlar ile daha yakın ve kapsamlı işbirliklerinin kurulması.
11. KEİ üye devletleri arasında enerji alanında işbirliğine yönelik yeni açılımların belirlenmesi, KEİ Enerji ÇG'nun öncelikli faaliyetlerinden biridir. Türkiye Cumhuriyeti'nin girişimi üzerine, **KEİ Üye Devletleri arasında Karadeniz'deki**

**hidrokarbon kaynaklarının araştırılması ve kullanımı alanında işbirliğine yönelik Geçici Çalışma Grubu** kurulmuştur. Rusya Federasyonu'nun, **KEİ üye devletlerinin ulusal enerji stratejilerine ilişkin bir veritabanının oluşturulmasına** yönelik önerisinin hayata geçirilmesi konusundaki çalışmalar sürmektedir.

12. **Bütünleştirilmiş bir doğal gaz pazarının kurulması** ise Rusya Federasyonu tarafından KEİ Enerji ÇG bünyesinde sunulan bir başka öneri olup; bütünleşik bir doğal gaz madenciliği, nakliye ve dağıtım sisteminin oluşturulması olasılığını öngörmektedir. Rusya'nın KEİ Dönem Başkanlığında "Gasprom" Anonim Şirketi tarafından alt bölgesel bir doğal gaz çevrim santralleri piyasasının kurulması ve ayrıca motorlu taşımaların doğal gazlı taşımalara dönüştürülmesinin sağlanması yönünde bir öneri getirilmiştir.
13. 19 Eylül 2003 tarihinde kabul edilen **KEİ Bölgesi'nde enerji alanında işbirliğine ilişkin Bakü Deklarasyonu**, Avrupa'ya ve uluslararası pazarlara petrol ve doğal gaz ihracatı yapılan güzergahların daha fazla çeşitlendirilmesi konusunda üye devletlerin yakın işbirlikleri tesis etmesi; boru hatları ve şebekeleriyle enerji aktarımında serbestinin sağlanması; petrol ve doğal gaz şebekelerinin iyileştirilmesi ve bunların Trans Avrupa Şebekelerine bağlanması için yakın işbirlikleri; enerji malzemeleri, ürünleri ve enerjiyle bağlantılı teçhizatın ticaretinin DTÖ kuralları ve diğer uluslararası yükümlülükler dikkate alınarak serbestleştirilmesi; tüm üye devletler için eşit bir rekabet sahası oluşturacak şekilde enerji ile alakalı konularda hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi gibi koşulları öngörmektedir.
14. 4 Mart 2005 tarihinde kabul edilen **KEİ Bölgesi'nde Enerji Alanında İşbirliğine ilişkin Aleksandropolis Deklarasyonu** ile enerjiden sorumlu bakanlar, Avrupa pazarları çerçevesinde elektrik ve doğal gaz ağlarına yönelik bölgesel çapta bütünleşik bir enerji piyasasının oluşturulması ve bu pazarın Avrupa piyasası geneline entegre olması için çalışmaya ve KEİ Üye Devletleri ile Güneydoğu Avrupa'daki Enerji Topluluğu arasında işbirliği olasılıklarını araştırmaya hazır olduklarını yinelemiştir.
15. 27 Eylül 2006 tarihinde Sochi'de **KEİ Üye Devletleri Enerji Bakanları Bildirge'si** kabul edilmiş olup; bu Bildirge'de bakanlar, bölgedeki ve dünyadaki insanlara güvenli ve kesintisiz enerji kaynaklarını, maliyete yakın fiyatlarla sunabilecek; bölgesel ve küresel enerji piyasalarında uzun vadeli istikrarı sürdürebilecek ve çevre emniyetini sağlayabilecek bir enerji sisteminin kurulmasının öncelikli görevlerinden biri olduğunu vurgulamıştır. Bu Bildirge'de bakanlar ayrıca karşılıklı çıkarlara ve enerji stratejilerinin amaçlarına ilişkin ortak anlayış ile birlikte bunların elde edilme yöntemlerinin, risklerin etkin şekilde azaltılmasında ve uzun vadede Karadeniz Bölgesi'nde enerji güvenliğinin temininde temel faktörler olduğunu vurgulamıştır.
16. Devlet ve Hükümet Başkanları, 25 Haziran 2007 tarihinde kabul edilen **KEİ'nin Onbeşinci Kuruluş Yıldönümü Zirvesi Deklarasyonu**'nda "enerjinin, sürdürülebilir kalkınmanın temel bir unsuru olarak öneminin ve elektrik enerjisi dahil olmak üzere, enerji kaynakları bakımından tüm Karadeniz bölgesinin arz ettiği potansiyelin ve önemin bilinciyle ve Karadeniz bölgesinin daha ziyade Avrupa'ya gönderilen petrol ve doğal gaz için önemli bir transit koridor olma özelliğini kabul ederek; enerji üreten, tüketen ve üzerinden enerji aktarılan ülkelerin çıkarlarını dikkate almak suretiyle enerji alanındaki işbirliklerini arttırma ve küresel enerji güvenliğinin, verimliliğinin, rekabet gücünün ve

çevre açısından sürdürülebilirliğinin artırılması için ilgilenen tüm ülkelere karşılıklı olarak enerji kaynakları ve piyasalarına adil şekilde erişim imkanı temin etmek amacıyla Avrupa Birliği ve diğer uluslararası paydaşlarla işbirliği yapma yönündeki temennilerini” dile getirmiştir.

### III. KARADENİZ BÖLGESİ'NDEKİ ENERJİ SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ

17. Enerji alanındaki son küresel eğilimler, Karadeniz Bölgesi'nin, petrol ve doğal gaz arzının çeşitlendirilmesi, enerji kaynaklarının Avrupa pazarlarına nakli için yeni güzergahlar ve bu projelerin güvenliğinin temini gibi hususları içermesi muhtemel görünen, Avrasya kıtasının yeni enerji haritasının oluşturulmasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Daha geniş ölçekte Karadeniz Bölgesi kavramı, Rusya'daki petrol ve doğal gaz kaynakları ile birlikte, bölgesel enerji projelerine İran, Kazakistan ve Türkmenistan gibi Hazar'a kıyısı bulunan ülkelerin katılımıyla Hazar havzasının enerji kaynaklarının artan önemine işaret etmektedir.

18. Çoğu KEİ ülkesi, petrol ve doğal gaz üretimi ve nakliyesi projeleriyle birbirine bağlanmaktadır. Petrol ve doğal gaz nakliyesi ve üretimi projelerinin büyük çoğunluğu fosil kaynaklar bakımından kendi kendine yeten ülkeler olarak Rusya ve Azerbaycan'da bulunmaktadır. KEİ Bölgesi ülkelerini birbirine ve dünyanın geri kalanına bağlayan boru hattı projeleri petrol ve doğal gaz sektörlerinde işbirliği için büyük potansiyel arz etmektedir.

#### a) Petrol boru hatları haritası ve geleceğe yönelik projeler

19. KEİ ülkelerinin enerjiye yüksek derecedeki bağımlılığı onların, enerji tedarikçileri ve enerji tüketicileri arasında güvenilir bir ilişkiler sisteminin yanında istikrarlı bir fiyat politikasının oluşturulması ve temin edilmesi amacıyla petrol ve doğal gaz arzının ve bunların güzergahlarının çeşitlendirilmesi için enerji alanındaki işbirliklerini arttırmalarını zorunlu kılmıştır. Uluslararası pazarlara hidrokarbon götürülmesi için ihracat boru hatlarının yapımı, enerji alanındaki işbirliğinin odak noktası olmuştur.

20. **Druzhba Boru Hattı** Ukrayna, Macaristan, Polonya ve Almanya'ya ulaşan 40000 km'lik uzunluğuyla dünyanın en uzun petrol boru hattıdır. Boru hattı, Doğu Avrupa ülkelerine petrol taşımak üzere 1964 yılında inşa edilmiştir. Druzhba boru hattı halen yılda 60-62 milyon tonluk bir kapasiteye sahiptir. Druzhba boru hattının daha da uzatılmasına yönelik iki proje önerisi bulunmaktadır: boru hattının kuzey kolunun Almanya'nın Kuzey Denizi Limanı Wilhelmshaven'a uzatılması ve boru hattının Macaristan ve Hırvatistan üzerinden Adriyatik Denizi'ne uzatılması.

21. **Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattının (BTC)** yapımı, Hazar petrolü kaynaklarının Avrupa pazarlarına naklinde önemli bir unsur olarak Eylül 2002 tarihinde başlamış ve resmi açılışı Temmuz 2006'da gerçekleşmiştir. Toplam uzunluğu 1760 km olan BTC boru hattı, yıllık 50 milyon ton kapasitesiyle dünya enerji arzının gelişimine büyük bir katkı sağlamakta ve Doğu-Batı enerji koridorunun önemli bir ayağını oluşturmaktadır.

22. **Burgas-Aleksandropolis Petrol Boru Hattı** Rus petrolünün, İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı'nı by-pass eden alternatif bir güzergah olarak Karadeniz limanı üzerinden Ege Denizi'ne taşınmasında kullanılacaktır. Yapımının 2011 yılı başlarında tamamlanmış olacağı tahmin edilmektedir. Boru hattının 280 km uzatılmasıyla yılda 35 milyon ton olan kapasitesinin, yılda 67 milyon tona çıkması öngörülmektedir. Projeye ilişkin Hükümetler Arası Anlaşma Şubat 2007 tarihinde kabul edilmiş olup; Bulgaristan, Yunanistan ve Rusya liderleri huzurunda 15 Mart 2007 tarihinde Atina'da imzalanmıştır.
23. **Odessa-Brody Boru Hattı** 674 km uzunluğunda bir ham petrol boru hattı olup; 2001 yılında Hazar Denizi'nden Polonya'nın Baltık Denizi limanına ve buradan Avrupa'nın geri kalanına petrol nakli amacıyla inşa edilmiştir. Halen bu boru hattı Rus petrolünün nakliyesi için ters nizamda işlemektedir.
24. Hazar Denizi'nin altından Kazakistan ile Azerbaycan'ı birbirine bağlayan **Hazar Geçişli Petrol Boru Hattı (Aktau-Bakü Petrol Boru Hattı)** Projesi BTC boru hattının bir parçası olarak kabul edilmekte olup; Kazakistan'ın önde gelen petrol yatağı Kashagan'dan dünya piyasasına petrol taşınmasını sağlayacaktır. Proje halen fizibilite aşamasında olup; uzmanlara göre; hayata geçirilmesi halinde Batı Kazakistan'daki petrolün ihracatı için önemli bir güzergah sağlayacaktır.
25. Romanya'nın Köstence şehrinden başlayarak Sırbistan ve Hırvatistan'a, oradan da Slovenya üzerinden İtalya'nın Trieste şehrine uzanacak bir güzergah olarak **Pan-Avrupa Petrol Boru Hattı** önerilmektedir. 1.856 km uzunluğundaki ve yıllık kapasitesinin 40 milyon ton olması öngörülen bu boru hattıyla, Güneydoğu Avrupa, İtalya, Avusturya ve Bavyera'daki rafinerileri besleyecek petrolün, Türk Boğazları by-pass edilerek taşınması planlanmaktadır. Bu boru hattının inşasına ilişkin Deklarasyon Hırvatistan, İtalya, Romanya, Sırbistan ve Slovenya enerji bakanları tarafından 3 Nisan 2007 tarihinde imzalanmış olup; hattın 2011 yılında tamamlanması planlanmıştır.

*b) Doğal gaz boru hatları ve bölgedeki projeler*

26. **Mavi Akım**, Rusya'dan Türkiye'ye doğal gaz taşıyan ve Karadeniz'den geçen önemli bir doğal gaz boru hattı olup; Kasım 2005 tarihinde resmi açılışı yapılmıştır. Rus doğal gazının Türkiye'ye satışına ilişkin Karar, iki tarafın imzaladığı Hükümetler Arası Anlaşma ile 1997 yılında alınmıştır. 2010 yılına kadar Mavi Akım'ın yılda 16 milyar metreküp doğal gaz ileterek, tam kapasitede işlemesi beklenmektedir. Boru hattının ikinci ayağının yapımı ile, Rusya'nın doğal gaz ihracatı güneye (Samsun-Ceyhan Doğal Gaz Boru Hattı üzerinden İsrail ve Lübnan'a) doğru genişleyecektir. Bu boru hattı, Güneydoğu Avrupa Doğal Gaz Çemberi Projesi'nin bir parçası olarak düşünülmektedir.
27. **Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı** (Bakü-Tiflis-Erzurum güzergahı) Hazar Denizi'nin Azerbaycan tarafındaki Shah Deniz doğal gaz sahasından Türkiye'ye doğal gaz taşıyacaktır. İlk doğal gaz taşımaları Aralık 2006 tarihinde başlamıştır. Bu boru hattı çevreye ve sosyal yaşama etkilerin en aza indirilmesi amacıyla Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ile aynı koridorda inşa edilmektedir. Boru hattı, 692 km uzunluğunda olup; kurulması planlanan Hazar Geçişli Boru Hattı üzerinden Türkmen ve Kazak üreticilerle bağlantı kurulduğu takdirde, kapasitesinin 16 milyar metreküpe kadar çıkması öngörülmektedir. Bu boru hattının ilk amacı Gürcistan ve Türkiye'ye doğal gaz tedarik

etmektedir. Daha uzun vadede ise Güney Kafkasya Boru Hattı, gerçekleştirilmesi planlanan NABUCCO Projesi, Türkiye-Yunanistan ve Yunanistan-İtalya boru hatları üzerinden Avrupa'ya, İran ve Türkmenistan kaynaklı olanlar dahil olmak üzere, Hazar doğal gazı tedarik edecektir.

28. Kazakistan ve Türkmenistan üzerinden Orta Avrupa'ya doğal gaz nakliyesi için önerilen bir başka güzergah ise Türkmenistan'dan başlayarak Özbekistan ve Kazakistan üzerinden Rusya'ya uzanan **Orta Asya Merkezi Doğal Gaz Boru Hattı'nın** genişletilmesidir. Bu boru hattı 1974 yılında inşa edilmiş olup; boru hattının batı kolu Hazar Denizi bölgesinin Türkmenistan'a ait sahalarından kuzeye uzanmaktadır. Doğu kolu Doğu Türkmenistan ve güney Özbekistan'dan başlayarak, Kazakistan'da batı koluyla buluşmaktadır. Boru hattı buradan, Rus Doğal Gaz Boru Hattı'na bağlandığı kuzeye doğru uzanmaktadır. 12 Mayıs 2007 tarihinde Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan cumhurbaşkanları Orta Asya doğal gazının, Orta Asya Merkezi Doğal Gaz Boru Hattı'nın batı kolunun yeniden inşa edilmesi ve genişletilmesiyle Avrupa'ya ihraç edilmesini öngören bir Anlaşma imzalamıştır. Bu Proje'nin Nihai Deklarasyonu'nun 2008 yılında imzalanması beklenmektedir.
29. **NABUCCO Projesi** Hazar bölgesini, Ortadoğu ve Mısır'ı Türkiye, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan üzerinden Avusturya'ya ve sonrasında da Orta ve Batı Avrupa doğal gaz piyasalarına bağlayan yeni bir doğal gaz boru hattını öngörmektedir. Bu boru hattının uzunluğu yaklaşık 3.300 km olup; boru hattı Gürcistan/Türkiye ya da alternatif olarak İran/Türkiye sınırından başlamakta ve Avusturya'daki Baumgarten'a uzanmaktadır. Pazar araştırmalarına göre boru hattının taşıma kapasitesi uzun vadede yılda 30 milyar metreküpe ulaşacaktır.
30. **Hazar Geçişli Boru Hattı Projesi**, Türkmenistan'daki Türkmenbaşı kenti ile Azerbaycan'daki Bakü kenti arasında önerilen bir denizaltı boru hattı olup; Güney Kafkasya Boru Hattı ve NABUCCO Projesi'nin bir parçası kabul edilmektedir. Bazı önerilerle, bu boru hattı Kazakistan'daki Tengiz doğal gaz yatağı ile bağlantıyı da kapsayacaktır. Proje 1996 yılında önerilmiş olup ve bir fizibilite çalışması sürmektedir.
31. Güney Kafkasya ve Kafkasya Geçişli boru hatlarının yanısıra, 2577 km uzunluğuyla **İran-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı**, NABUCCO Projesi'nin en önemli üçüncü koludur. Bu boru hattının yapımına, Türk ve İran hükümetleri arasındaki Doğal Gaz Anlaşması'ndan sonra 1996 yılında başlanmış olup; 2001 yılında tamamlanmıştır. İran-Türkiye Boru Hattı, Güney Kafkasya Boru Hattıyla Erzurum'da birleşmektedir.
32. **İran-Ermenistan Doğal Gaz Boru Hattı**, Tebriz'den İran-Ermenistan sınırına uzanan, iki ülke arasındaki 140 km'lik bir boru hattıdır. Boru hattının başlangıç kapasitesi yılda 1.1 milyar metreküp olup; 2019 yılına kadar yılda 2.3 milyar metreküpe çıkarılacaktır. Ermeni tarafı planlanan miktara ulaşmak amacıyla 197 km'lik ilave boru döşemeyi planlamaktadır. Boru hattının faaliyeti Aralık 2006 tarihinde başlamış olup; 19 Mart 2007 tarihinde resmi açılışı yapılmıştır. İran'dan Ermenistan'a ikinci bir boru hattının yapımına yönelik görüşmeler sürmektedir.
33. Ayrıca, aşağıdaki boru hatları da inşaat halinde ya da planlanma safhasındadır:

- Yunanistan'ın doğrudan Hazar ve Ortadoğu'daki belli başlı doğal gaz üreticilerine bağlanması amacıyla yapımına başlanmak üzere olan **Karacabey-Komotini Doğal Gaz Boru Hattı**,
- **Yunanistan ve İtalya arasındaki İyonya Denizi Doğal Gaz İnterkonnektörü**. 28 Nisan 2005 tarihinde Yunan ve İtalyan tarafları Yunanistan'daki Trikala şehrinden İtalya'daki Otranto şehrine uzanacak 220 km uzunluğundaki doğal gaz boru hattı için geçici bir Anlaşma imzalamıştır.
- **AMBO (Balkanlar Geçişli Boru Hattı) Projesi**, Bulgaristan'ın Karadeniz limanı Burgas'dan başlayıp, Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya üzerinden Arnavutluk'un Adriyatik Limanı Vlore'ye uzanması planlanan bir petrol boru hattıdır. 894 km'lik boru hattının günde 750.000 varil petrol taşınması beklenmektedir. AMBO Projesine ilişkin üç taraflı konvansiyon 31 Ocak 2007 tarihinde imzalanmıştır.

*b) Uluslararası girişimler çerçevesinde üye devletler arasındaki enerji işbirliği*

34. **Enerji Şartı**'nın kökeni, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Avrasya devletleri arasında enerji alanındaki işbirliklerinin geliştirilmesi için ortaklaşa olarak kabul edilmiş bir temele olan belirgin ihtiyacın ortaya çıktığı 90'ların başlarında Avrupa'da başlatılan siyasi bir girişime uzanmaktadır. Enerji Şartı Anlaşması ile Enerji Verimliliği ve Bununla Bağlantılı Çevre Konularına ilişkin Enerji Şartı Protokolü Aralık 1994 tarihinde imzalanmış ve Nisan 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bugüne kadar bu Anlaşma, elli bir devlet ve Avrupa Birliği tarafından imzalanmış ya da taraf olunmuştur. Halen Rusya hariç, tüm KEİ üye devletleri Enerji Şartı Anlaşması'nı (KEİ Teşkilatı, Enerji Şartı Konferansı'nda gözlemci statüsüne sahiptir) onaylamış olup; Sırbistan Konferansı'ta gözlemci statüsüne sahiptir. Anlaşma, 1991 tarihli Enerji Şartı Deklarasyonu temel alınarak geliştirilmiştir. Bu Deklarasyon enerji alanındaki işbirliklerinin teşvik edilmesine yönelik siyasi temenninin bir bildiri olarak düzenlenirken; Enerji Şartı Anlaşması, hukuki bağlayıcılığı olan çok taraflı bir araçtır. Enerji Şartı Anlaşması'nın temel amacı, taraf olan tüm hükümetler tarafından uyulacak kurallara ilişkin eşit bir zemin yaratmak suretiyle enerji alanındaki yatırımlar ve ticaretle bağlantılı risklerin azaltılmasıyla, enerji konularında hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesidir.
35. Beş KEİ üye devleti – Arnavutluk, Bulgaristan, Moldovya, Romanya ve Sırbistan, gözlemci statüsüyle Ukrayna, destekleyici ortaklar olarak Rusya ve Türkiye, 10 Haziran 1999 tarihinde Köln'de Avrupa Birliği'nin girişimiyle kabul edilen **Güneydoğu Avrupa İstikrar Pakti**'nin üye ortaklarıdır. Söz konusu Pakt, üç Çalışma Grubu arasında bölünmüş olup; dördüncü Bölge Çalışma Grubu ile Grup 2, enerji alanındaki işbirlikleri dahil olmak üzere, ekonomik yeniden yapılanma ve kalkınma konularını ele almaktadır.
36. İstikrar Pakti çerçevesinde, AB ile Güneydoğu Avrupa arasında **Enerji Topluluğu**'nu kuran bir Anlaşma, 25 Ekim 2005 tarihinde Atina'da imzalanmıştır. Dört KEİ üye devleti - Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan Anlaşma'ya taraf olurken; Moldova ve Türkiye gözlemci statüsüne sahip devletlerdir. Enerji Topluluğu'nun görevi, Taraflar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve hukuki ve ekonomik bir çerçevenin oluşturulmasıdır. Temel gayeler yatırım çekebilen, istikrarlı ve düzenleyici bir piyasa çerçevesinin oluşturulması; ticaret için tek bir idari alanın oluşturulması; arzın



güvenliğinin artırılması; çevrenin durumunun iyileştirilmesi ve daha geniş bir coğrafi ölçekte elektrik ve doğal gaz rekabetinin geliştirilmesidir.

37. Enerji Topluluğu'nun kurulmasına yönelik ilk inisiyatiflerden biri 2002 yılında Avrupa Komisyonu'nun, bölgesel enerji piyasasının gelişiminde temel alınması gereken ilkeleri ve kurumsal gereksinimleri ortaya koyan bir stratejiyi açıklamasıyla alınmıştır. Tüm Güneydoğu Avrupa ülkeleri Avrupa Birliği mevzuatını benimsemek ve piyasanın işleyişinin izlenmesine yönelik bir yapı oluşturmak konusunda mutabakata varmıştır. Söz konusu taahhütler Kasım 2002 tarihinde Atina'da imzalanan **Güneydoğu Avrupa'daki Bölgesel Elektrik Piyasasına ilişkin Mutabakat Zaptı**'nda yer almıştır.
38. Mart 2003 tarihinde, doğal gaza erişimin kapsamının genişletilmesi kararlaştırılmıştır. Bilahare Avrupa Komisyonu tarafından hem doğal gaza erişimi hem de Haziran 2003 tarihinde Avrupa Birliği tarafından kabul edilmiş olan yeni elektrik ve doğal gaz yönergelerini dikkate alan **2003 Atina Mutabakat Zaptı** hazırlanmıştır. 2003 Mutabakat Zaptı, imzalayan tarafların siyasi iradesini yansıtan ve hukuki bağlayıcılığı olan bir çerçeveye, güçlü kurumlara ve piyasanın işleyişini izleyecek bir gözetim kuruluşuna doğru atılacak adımların gerekliliğini vurgulayan bir belgedir.
39. **Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (GAİS)** 1996 yılında Bulgaristan'ın girişimiyle başlatılmıştır. GAİS çerçevesindeki bölgesel işbirliğinin temel amaçları arasında güvenliğin ve siyasi durumun güçlendirilmesi, ekonomik ilişkilerin yoğunlaştırılması yer almaktadır. GAİS üyeleri Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Yunanistan, Hırvatistan, Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya, Moldova, Romanya, Sırbistan ve Türkiye'dir.

#### **IV. KEİ VE ÜYE DEVLETLERİNİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE ENERJİ ALANINDAKİ İŞBİRLİĞİ**

40. AB'nin enerji alanındaki dış politikası daha geniş kapsamlı uluslararası anlaşmaların görüşülmesi ve geliştirilmesini, AT'nin enerji alanındaki idari çerçevesinin ve ilkelerinin kapsamının, komşularını da kapsayacak şekilde genişletilmesini ve emisyon ticareti sisteminin küresel paydaşlarını da kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmasını içermektedir. Bunun yanında, AB'nin bu doğrultudaki politikası, bir dış enerji krizinin vuku bulması halinde bulunulacak girişimlerde etkin izlemenin ve bütünlüğün sağlanması ve bilgi paylaşımına yönelik süreçlerin yanı sıra enerji alanında tehditlerin ortaya çıkması halinde erken reaksiyon verilmesi ve harekete geçilmesi konusunda yardımlaşmaya yönelik süreçlerin teminine odaklanmaktadır.
41. KEİ ve üye devletlerinin Avrupa Birliği ile işbirliği Avrupa kıtasında enerji güvenliğinin artırılması konusundaki ortak çıkarlara dayanmaktadır. Bu bağlamda 1999 yılında kabul edilen **AB ile İşbirliği Platformu**, enerji ağı altyapısının geliştirilmesini öncelikli işbirliği alanlarından biri olarak tanımlayan KEİ-AB enerji diyalogunun başlatılmasında kilit bir unsurdur.
42. KEİ-AB etkileşimi ışığında, üye devletler enerji alanında Avrupa Birliği ile, aynı zamanda yeni girişimleri ve ikili anlaşmaları da kapsayan işbirliklerine önem vermektedir. Bununla birlikte, KEİ üye ülkeleri bazı AB ülkeleri ile bir dizi başka bölgesel girişimlere

de katılım sağlamakta olup; halihazırda faaliyetlerini ilgili çerçevelerde gerçekleştirmeye başlamıştır. Ayrıca, KEİ ve AB üye devletleri başka paydaşlar ile enerji diyalogunun başlatılması olasılıklarını da görüşmektedir.

43. Üye ülkeler arasındaki geleneksel sistemdeki enerji bağlantılarının değişmesi nedeniyle, bu bağlamda enerji alanında işbirliğine yönelik yeni açılımlarda bulunmaktadır. Halen Bulgaristan, Yunanistan, Romanya gibi bazı AB ülkeleri enerji işbirliği alanında sadece tüketen taraflar değil, aynı zamanda önemli enerji nakil güzergahları işlevi görmek suretiyle enerji taşıyıcılarının dağıtım ülkeleri haline de gelmiş bulunmaktadır.
44. Avrupa Komisyonu'nun 11 Nisan 2007 tarihinde kabul ettiği "**Karadeniz Sinerjisi – Yeni Bir Bölgesel İşbirliği Girişimi**"ne ilişkin Tebliği, "Karadeniz Bölgesi'nin, enerji arzı çeşitliliği bakımından arz ettiği önemli potansiyel ile AB'nin enerji arzı güvenliği açısından stratejik öneme sahip bulunan bir üretim ve aktarım bölgesi olduğunu, dolayısıyla AB'nin dış enerji stratejisinin önemli bir unsuru olduğu"nu belirtmektedir. Komisyon enerji güvenliğine ilişkin bir diyalog çerçevesinde enerji üreticileri, transit ülkeler ve tüketiciler ile ilişkilerini geliştirmeye devam ederek, Bakü Girişimi aracılığıyla ve Avrupa Komşuluk Politikası (ENP) ve AB-Rusya Enerji Diyalogu çerçevesinde hukuki ve idari uyumu destekleyecektir. Bu gaye aynı zamanda, mümkün olduğu takdirde, Enerji Topluluğu Anlaşması'nın kapsamının Moldova, Türkiye ve Ukrayna'yı da içine alacak şekilde genişletilmesi, ilgili Mutabakat Zaptı'nın kapsamının Azerbaycan ve Ukrayna'yı da kapsayacak şekilde genişletilmesi, ortaklık ve işbirliği anlaşmaları ve ticaret anlaşmaları, DTÖ katılım müzakereleri ve mümkün olduğu takdirde başka ikili enerji anlaşmaları aracılığıyla da izlenecektir. Amaç enerji üretimi, nakliyesi ve transiti için AB müktesebatı ile uyumlu, net, şeffaf ve ayrımcı olmayan bir çerçevenin sağlanmasıdır."
45. **INOGATE**, AB tarafından finanse edilen ve boru hattı sistemlerinin bölgesel entegrasyonunun desteklenmesini ve petrol ve doğal gazın yeni bağımsız devletler bölgesi içerisinde ve Avrupa'nın ihracat pazarlarına doğru taşınmasının kolaylaştırılmasını, aynı zamanda da sözkonusu boru hattı projelerine özel sektör yatırımcılarının ve uluslararası finans kuruluşlarının katılımının sağlanması için bir katalizör işlevi görülmesini amaçlayan uluslararası bir işbirliği programıdır. Programa katılan ülkeler Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Moldova, Romanya ve Ukrayna'dır. INOGATE;
- mevcut hidrokarbon ağının emniyetinin ve güvenliğinin artırılması
  - bu ağın, darboğazların azaltılması ve arzın geliştirilmesi amacıyla genişletilmesinin kolaylaştırılması
  - gerekli yatırımların çekilmesi ve kolaylaştırılması
  - yatırım ortamının iyileştirilmesi için faaliyetlerde bulunulması
  - katılımcı ülkelerin idari çerçevelerinin ve normatif standartlarının AB'de mevcut olanlar ile uyumunun desteklenmesi.
46. **SYNERGY**, Avrupa Komisyonu'nun Enerji ve Ulaştırma Genel Müdürlüğü (DG TREN) tarafından yönetilen bir işbirliği programıdır. Bu program, enerji politikalarının ilgili tüm tarafların çıkarına olacak şekilde belirlenmesi ve uygulanması alanında AB üyesi olmayan ülkeler ile işbirliği faaliyetlerine finansman sağlamaktadır. SYNERGY programının

amaçları “Avrupa Birliği için bir enerji politikası” konulu Beyaz Kitap’ta ortaya konmuş olanlar ile aynı doğrultudadır.

47. SYNERGY Programı arz güvenliği ve Kyoto Protokolü’nün uygulanması ile ilgili faaliyetlere yeniden yoğunlaşmaktadır. Daha genel bir nitelikte olan ve enerjiyi birkaç amaçtan biri olarak ele alan diğer AB programlarının aksine, SYNERGY, AB’nin enerji politikası alanındaki faaliyetlerinin dış boyutunu kapsayan özel bir enerji politikası programıdır. Bir destek değil işbirliği programı olması nedeniyle, SYNERGY’nin programı, Avrupa kuruluşları ve Avrupa Komisyonu tarafından gerçekleştirilen faaliyetlere istinaden yürütülmektedir. SYNERGY projelerine örnekler arasında *Karadeniz Bölgesel Enerji Merkezi, Balkan Enerji Bağlantısı Görev Gücü ve Eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetlerinde enerji sektöründeki Avrupa yatırımlarında siyasi risk teminatına ilişkin Araştırma* yer almaktadır.
48. **Karadeniz Bölgesel Enerji Merkezi (KBEM)**, Şubat 1995 tarihinde Sofya’da, Avrupa Komisyonu’nun SYNERGY Programı kapsamındaki girişimiyle onbir KEİ üye devleti tarafından ortaklaşa kurulmuştur. KBEM, Karadeniz ülkeleri arasında ve aynı zamanda bu ülkeler ile AB arasında enerji alanında işbirliklerinin geliştirilmesini amaçlayan, enerji ile ilgili faaliyetlerin odak noktası olarak faaliyet göstermektedir. Merkezin temel faaliyet alanı piyasaya yönelik enerji politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasının desteklenmesi, tekel yapılarının yeniden yapılandırılmasının teşvik edilmesi, serbestleştirme ve özelleştirme faaliyetleri, enerji verimliliği projelerinin desteklenmesi, bölgeye yatırım ve finansmanın çekilmesi, çevrenin korunmasına yönelik tedbirlerin teşvik edilmesi ve enerji sektörü ile ilgili bilgilerin bölge düzeyinde toplanması ve yayılmasının sağlanmasına yöneliktir.
49. **Bakü Girişimi**, 13 Kasım 2004 tarihinde Bakü’de gerçekleştirilen Enerji Bakanları Konferansı’nda açıklandığı üzere, Avrupa Birliği ile Karadeniz ve Hazar Denizi havzalarındaki ülkeler arasında enerji alanında işbirliğine ilişkin politik bir diyalogdur. Bakü Girişimi’nin amacı, yatırımların yanısıra enerji arzının güvenliğini de temin edebilen, öngörülebilir ve şeffaf enerji piyasalarının oluşturulması için taraf ülkelerin enerji piyasalarının AB’nin enerji piyasasına entegrasyonunun arttırılmasıdır. Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova, Ukrayna ve Türkiye bu girişimin ortağı olan ülkeler olup; Rusya bu girişimde gözlemci statüsündedir.
50. Bakü Girişimi’nin hedefleri şu şekilde belirlenmiştir: hukuki ve teknik standartların AB’deki ve uluslararası hukuki ve idari çerçeve doğrultusunda işleyen bütünleşmiş bir enerji piyasasının oluşturulması amacıyla uyumlaştırılması; enerji arzlarının emniyeti ve güvenliğinin mevcut altyapıların genişletilmesi ve modernizasyonu, eski ve tehlikeli enerji üretim altyapılarının çevreyi koruyan enerji üretimi altyapılarıyla değiştirilmesi, yeni altyapıların geliştirilmesi ve bunların faaliyetinin izlenmesi için modern bir sistemin uygulamaya konması suretiyle arttırılması; enerji arzının ve talep yönetiminin etkin ve sürdürülebilir enerji sistemlerinin entegrasyonu aracılığıyla iyileştirilmesi; ticari açıdan ve çevre açısından sürdürülebilir enerji projelerinin finansmanının desteklenmesi. Bakü Girişimi kapsamındaki İkinci Bakanlar Konferansı, 30 Kasım 2006 tarihinde Astana’da gerçekleştirilmiş ve bu konferansta yukarıdaki hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik bir yol haritası kararlaştırılmıştır.

51. **AB-Rusya enerji işbirliği** süreci, 30 Ekim 2000 tarihinde altıncı AB-Rusya zirvesi sırasında başlatılmış olup; iki taraf arasında AB-Rusya Enerji Ortaklığı'nın tanımı ve buna yönelik düzenlemelerde ilerleme kaydedilmesi amacıyla düzenli bir enerji diyalogunun tesis edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu Zirvede kabul edilen Ortak Deklarasyon'da "enerji tasarrufu konusunda işbirliğinin başlatılması, üretim ve nakil altyapılarının rasyonelleştirilmesi, Avrupa'dan yapılacak yatırım olasılıkları ve üretici ve tüketici ülkeler arasındaki ilişkiler dahil olmak üzere, sektörle alakalı ve ortak ilgi alanına giren tüm meselelerin görüşülmesine imkan sağlayacağı" belirtilmektedir.
52. AB-Rusya enerji diyalogu, müzakereleri 2007 yılında başlayan Son Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması çerçevesinde yer alan yeni ve kapsamlı bir süreci temel almaktadır. Çalışmalar iş dünyası, devlet kurumları düzeyinde olduğu gibi, aynı zamanda resmi kurumların ticaret, altyapı, yatırımlar ve enerji verimliliği çalışma grupları şeklinde iş dünyası temsilcileriyle gerçekleştirdikleri istişareler aracılığıyla da yürütülmektedir. Enerji diyalogu, tedarikçiler ve tüketiciler açısından enerji kaynağına ulaşımında güvenilirliğin artırılması; Rusya'da cazip, istikrarlı ve öngörülebilir yatırım ortamının geliştirilmesi ve korunması gibi geniş bir konular yelpazesini içermektedir.
53. AB ile Azerbaycan'ın yakın ekonomik işbirlikleri sağlayacak bir ortaklık kurmayı taahhüt ettikleri **AB-Azerbaycan Enerji İşbirliği** çerçevesi, 1 Temmuz 1999 tarihinden itibaren Ortaklık ve İşbirliği kapsamına alınmıştır. Azerbaycan ile imzalanmış olan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması "enerji alanındaki işbirliğinin enerji sektörünün yönetimi ve düzenlenmesinde iyileşmenin sağlanması, enerji arzının ekonomik ve çevreye duyarlı şekilde iyileştirilmesi, enerji altyapılarının ve tüm enerji türlerinde tedarik ve nihai kullanım alanındaki enerji teknolojilerinin modernizasyonu gibi alanlar dahil olmak üzere, Avrupa'daki enerji piyasalarının kademeli olarak bütünleştirilmesi temelinde piyasa ekonomisi ve Avrupa Enerji Sözleşmesi ilkeleri çerçevesinde gerçekleşeceği"ni belirtmektedir.
54. Azerbaycan Cumhurbaşkanı ile Avrupa Komisyonu Başkanı tarafından 7 Kasım 2006 tarihinde Brüksel'de imzalanan ve Azerbaycan ile AB arasında enerji ortaklığı kurulmasını amaçlayan **Mutabakat Zaptı**, AB ile işbirliğinde yeni bir dönem başlatmıştır. Bu mutabakat zaptının uygulamaya konması ile, Azerbaycan'ın Avrupa enerji piyasalarına daha iyi entegrasyonu, AB enerji güvenliğinin güçlendirilmesi ve Azerbaycan'da daha etkin bir enerji talebi yönetiminin geliştirilmesi sağlanacaktır.

## **V. ÜYE DEVLETLERİN ENERJİ ALANINDAKİ MEVZUATLARI VE DÜZENLEMELERİ**

55. *Arnavutluk*'ta Hükümet, enerji sektörüne özel başka kanunlar ile birlikte (1993 tarihli Madencilik Kanunu ile 1995 tarihli Petrol Kanunu), Enerji Sektörü İçin Politika Bildirgesi (Nisan 2002) ile Ulusal Enerji Stratejisi (Haziran 2003) olmak üzere iki stratejik belgeyi kabul etmiştir. Bu iki belge Arnavutluk Hükümeti'nin enerji sektörünün yeniden yapılandırılması, yeni tarifelerin ve fiyat politikasının uygulamaya konması, kamu hizmetlerinin ve idari hizmetlerin vb. verimliliğinin artırılması yönündeki siyasi iradesini öngörmektedir.

56. *Ermenistan*'da, enerji sektörünün yeniden yapılandırılmasıyla ilgili mevzuatın en önemli bölümü Enerji Kanunu'dur. Bu yasal faaliyet alanının kapsamı elektrik, termal enerji ve doğal gaz sektörlerinde tarife düzenlemesi ile enerji sektöründe tüketiciler ile yetki belgesi sahipleri arasında çıkar dengesinin sağlanmasına yönelik olarak elektrik, termal enerji ve doğal gaz üretimi, ithalatı, ihracatı ve dağıtımına yönelik belgelendirme sistemini; yetki belgesi sahipleri için eşit şartların oluşturulmasını ve rekabetçi bir piyasanın oluşturulması ve geliştirilmesine katkı sağlanmasını içermektedir.
57. *Azerbaycan*'da Hükümet, mevzuatını uluslararası standartlarla uyumlu hale getirmek üzere çalışmalar yapmaktadır. Sanayi ve Enerji Bakanlığı bünyesinde bir çalışma grubu kurulmuş olup; ilgili öneriler yakın zamanda hükümete sunulacaktır. Halen sözkonusu sektörü Enerji, Elektro-enerji, Elektrik ve Isı Santralleri ile Yatırımla alakalı kanunlar düzenlemektedir.
58. *Bulgaristan*, Ocak 2007 tarihinde AB üyesi olmasının ardından, enerji alanındaki mevzuatını *AB müktesebatına* yakınlaştırmakta olup; esasen AB'nin iç enerji piyasasının işleyişine yönelik ortak kurallar, ulusal düzeyde uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra, yeni kurulan Enerji Topluluğu çerçevesinde de hukuki araçların oluşturulması konusunda çalışmalar yürütülmektedir.
59. *Gürcistan*'da Parlamento, Elektrik ve Doğal Gaz Kanunu'nda bazı değişiklikleri kabul etmiş olup; bu değişiklikler temelinde elektrik piyasasının mevcut yapısı değiştirilmiş bulunmaktadır. Enerji Bakanlığı tarafından hazırlanan doğal gaz piyasası kurallarına ilişkin kanun taslağı elektrik ve doğal gaz sektörlerinde özel sektör yatırımlarının özendirilmesine yönelik olarak azami ölçüde elverişli bir ortamın yaratılmasını amaçlamaktadır.
60. *Yunanistan*'da Parlamento tarafından 2005 yılında, elektrik ve doğal gaz sektörlerinde rekabetin desteklenmesi amacıyla Yunan Doğal Gaz Piyasasının Serbestleştirilmesine ilişkin Kanun kabul edilmiştir. Ayrıca, *AB müktesebatının* ayrılmaz bir parçası olarak, Doğal Gaz İç Pazarını kuran 2003/55 sayılı AB Doğal Gaz Yönergesi de kabul edilmiştir.
61. Halihazırda DTÖ'nün bir üyesi olan *Moldova*, mevzuatını uluslararası zorunluluklar doğrultusunda düzenlemeye ve sonuç olarak belirtilen uluslararası akitlerin tüm taraflarına eşit kurallar sağlamaya zorunlu kılan Enerji Şartı Anlaşması'nı onaylamış bulunmaktadır. Transit, yatırımlar, ticaret, sınır ötesi işbirliği vb. konulara atıfta bulunan tüm maddeler Moldova tarafından iç yasalar aracılığıyla uygulamaya konmuştur.
62. *Romanya*'da enerji sektöründeki hukuki çerçeve, piyasadaki endüstriyel gelişmeler ile AB müktesebatına uyumun ve son olarak da, AB'ye Üyelik Anlaşması'nın gereği doğrultusunda geliştirilmektedir. Halen, Romanya'da tamamı Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlu olan elektrik enerjisi, doğal gaz, madenler, petrol, nükleer faaliyetler, belediye hizmetleri ve enerji verimliliğine yönelik kanunlar mevcuttur. Mevcut kurumsal çerçeve (bakanlıklar, idari kurumlar, ulusal kuruluşlar) şu anki gereksinimleri karşılamaktadır ve her bir oyuncunun net sorumlulukları bulunmaktadır.
63. *Rusya*'da Nisan 2006 tarihinde "Doğal tekellere ilişkin Federal Kanunun 6. Maddesinde değişiklikler yapılması"na ilişkin Federal Kanun kabul edilmiştir. Sözkonusu federal

kanun, “eşit (üretimle orantılı) erişim hakkı” kavramını deniz limanı terminalleri, demiryolu altyapısı, rafineri tesisleri ve nehir terminalleri dahil olmak üzere tüm petrol ihracatı ulaşım altyapısı için geçerli kılmıştır. “Doğal gaz ihracatı”na ilişkin Federal Kanun Haziran 2006 tarihinde kabul edilmiş olup; bu kanun uyarınca tek bir doğal gaz şebekesi sahibinin hisse payının %100 olması halinde, tek bir doğal gaz şebekesi sahibi olan kuruluş ya da ona bağlı bir kuruluşta inhisari ihracat hakkı tanınmaktadır.

64. *Sırbistan*, Enerji Kanunu kabul ederek, enerji sektörü kuruluşlarının işleyişi ve ticari faaliyetine ilişkin yeni kuralların uygulamaya konması için uygun kurumların tesis edilmesine yönelik hukuki ön koşulları ortaya koymuştur. Enerji teknolojileri ve faaliyetleri için yeni ve modern teknik düzenlemeler, kurallar ve standartların belirlenmesine yönelik tedbirler kabul edilmiştir. Ayrıca Güneydoğu Avrupa ülkeleri Enerji Topluluğu’na tam üyeliğin gereklerinin yerine getirilebilmesini sağlayan tedbirler de benimsenmiş bulunmaktadır.
65. Sınır ötesi petrol ve doğal gaz projelerine katılım sağlayan *Türkiye*, büyük yatırımlarla ilgilenmekte ve sonuç olarak, bölgesel işbirliği ve istikrara önem vermektedir. Türk Hükümeti boru hatlarının, arazilerinin ve tesislerinin güvenliğini, Türk Hukuku uyarınca görevlendirilmiş resmi güvenlik güçleri ile desteklemekte ve garanti altına almaktadır. Ayrıca muhtemel herhangi bir tehdide karşı, aksi uluslararası anlaşmalarda öngörülmediği sürece, sigorta zorunluluğu bulunmaktadır.
66. *Ukrayna*’da enerji sektörünün bütünleştirici unsurları, mevzuatın ve bununla bağlantılı kurumsal dönüşümlerin benimsenmesi ile ağların entegrasyonu ve standartların tek tip hale getirilmesidir. Ukrayna mevzuatının AB standartlarına uygun hale getirilmesi, Ukrayna ile Avrupa Toplulukları arasında 14 Haziran 1994 tarihinde imzalanmış olan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasında öngörülmektedir. Bu Anlaşma’nın 51. Maddesi uyarınca, Ukrayna en öncelikli alanlardaki mevcut ve gelecekteki mevzuatını Avrupa Birliği’ninki ile uyumlaştırmayı taahhüt etmektedir.

## VI. SONUÇLAR

67. Bölgesel işbirliğine yönelik tek bir platform olarak Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesinde enerji alanındaki işbirliği, küresel enerjideki hızlı ve öngörülemeyen gelişmeler nedeniyle özel bir önem kazanmıştır. Genel olarak şu istikametlerde bir KEİ enerji işbirliği stratejisi geliştirilmektedir: bölgesel enerji piyasasının kurulması, enerji altyapılarının ıslahı ve modernizasyonu, yatırımların teşvik edilmesi ve KEİ-AB enerji diyaloglarının geliştirilmesi. Tüm bu istikametlerde büyük çaplı araştırmalar gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, mevcut tecrübeler ve gelecekte karşılaşılabilecek olan mücadele unsurları göz önünde bulundurularak bölgesel enerji işbirliğine yönelik yeni yaklaşımların geliştirilmesi gerekmektedir.
68. Enerji alanında etkin işbirliği, enerji piyasalarının tamamen bütünleşmesinin, istikrarlı fiyat politikalarının tesis edilmesine ve mevcut ve gelecekteki projelerin tutarlı şekilde hayata geçirilmesine katkı sağlayacağı faktörüne bağlıdır. Bu bağlamda, KEİ’nin parlamento ayağı olan KEİPA’nın özel bir rol oynadığı mevzuat çerçevesinde iyileşme sağlanması gerekmektedir.

69. Bölge için öncelik arz eden konulardan biri Hazar'daki hidrokarbon kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması ve Karadeniz boğazları olarak İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının geçiş kapasitesidir. Bölgede Hazar bölgesinden bölgeye doğru artması öngörülen ve nihayetinde boğazlardan tanker geçişini arttıran petrol ihracatı akımı ile bağlantılı çevre riskleri ve enerji arzında fiziksel kesinti ihtimaline ilişkin ciddi endişeler bulunmaktadır. Boğazların by-pass edilmesini öngören proje önerileri, bölgede bu risklerin önemli ölçüde ortadan kaldırılmasını sağlayabilecek olup; bu doğrultudaki etkin bir işbirliği hayati önem arz etmektedir.
70. Mevcut enerji altyapılarının ıslahı ve modernizasyonu ile yeni enerji kapasitelerinin inşası bölgenin enerji kaynaklarına yönelik önemli nakil ağları çerçevesinde acil bir ihtiyaçtır. Şüphesiz, KEİ ülkelerinin enerji sektöründeki yatırım olanaklarının iyileştirilmesi ve serbestleştirilmesi amacına yönelik daha geniş çaplı bir yatırım politikasına yoğun bir ihtiyaç bulunmaktadır. Bu doğrultuda etkin politikalar Karadeniz Bölgesi'ndeki altyapıların modernizasyonu ve enerji verimliliğinin desteklenmesine yardımcı olacaktır.
71. KEİ-AB enerji diyalogu halihazırda Avrupa Komisyonu'nun "**Karadeniz Sinerjisi- Yeni Bir Bölgesel İşbirliği Girişimi**" konulu Tebliği'nde yansıtılan somut çerçeveye dönüştürülmekte olup; bunun yanısıra "**Avrupa Komşuluk Politikasının Güçlendirilmesi**" ve "**KEİ-AB Etkileşimi: KEİ yaklaşımı**" konulu iki ilave Tebliğ'de, AB ve KEİ üye devletleri arasındaki işbirliğinin temel unsurları ortaya konmaktadır. Karadeniz Bölgesi, gelecekte, Avrupa'nın enerji güvenliği konusunda önemli bir rol oynayacaktır. Enerji meselelerinde KEİPA ile Avrupa Parlamentosu arasındaki dayanışma enerji alanındaki yeni girişimler ve projelere hukuki desteğin sağlanması amacıyla yoğunlaştırılabilir. Bununla birlikte, enerji kaynaklarına sahip iki KEİ üye devleti olan Azerbaycan ve Rusya, AB ile enerji alanında işbirliğine yönelik kapsamlı bir diyalog tesis etmiş bulunmaktadır.
72. Karadeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının araştırılması ve kullanımı konusunda KEİ üye devletleri arasında işbirliğine yönelik Geçici Çalışma Grubu'nun (Türkiye Cumhuriyeti'nin girişimiyle) faaliyete başlaması memnuniyetle karşılanırken; Rusya Federasyonu'nun KEİ üye devletlerinin enerji stratejilerine ilişkin bir veritabanı oluşturulması Önerisi tüm paydaşların katılımıyla hayata geçirilmelidir.
73. Hem enerji kaynaklarının taşınmasında bir transit güzergah olarak, hem de büyük çaplı fosil rezervlere sahip bir bölge olarak stratejik önem taşıyan Karadeniz Bölgesi, bir dönüm noktasına gelmiştir. Bölgenin dünya enerji piyasasındaki artan önemi gerektiği şekilde değerlendirilmeli ve ilgili tüm taraflarca enerji sektöründe güvenilir ve etkin koordinasyon faaliyetlerinin oluşturulması amacıyla hayata geçirilmelidir. KEİ'nin Onbeşinci Kuruluş Yıldönümü, teşkilatın tarihinde, enerji alanındaki işbirliğinin gündemde büyük ve özel bir yer bulduğu yeni bir dönemin başlangıcına sahne olmuştur.